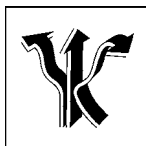

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

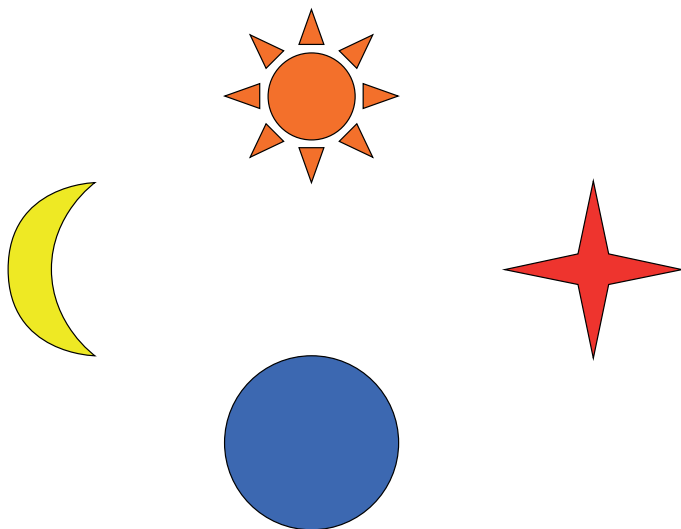
Українсько-Азербайджанський Інститут соціальних наук
і самоврядування ім. Г. А. Алієва

МАУП

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНОЗНАВСТВА

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
на базі кафедри українознавства*

Київ
ДП "Видавничий дім "Персонал"
2012

Редакційна колегія:

Бідзюра І. П. — директор УАІСНС, д-р політ. наук, проф.;
Шилов Ю. О. — зав. каф. українознавства, академік МКА, канд. іст. наук, проф.;
Соколовська К. М. — заст. зав. каф. українознавства, канд. іст. наук, доц., проф. МКА

Затверджено до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 11 від 25.06.12)

Видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”

Актуальні проблеми українознавства: [звед. зб. матер. наук.-практ. Д-87 конф.]. — К.: МАУП, 2012. — 286 с.

Розкриваються історичні, теоретичні та методологічні аспекти українознавчої дисципліни не тільки як складової духовності українства, а й як феноменального явища світової цивілізації.

Проаналізовано роль і місце науки українознавства у розбудові демократичного суспільства суверенної європейської держави України.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів.

ББК 87я73

ЗМІСТ

І. П. Бідзюра Вступне слово	6	І. Алмаші Україна в трансрегіональному вимірі політики ЄС	76
Ю. О. Шилов Актуальні проблеми українознавства	8	Г. А. Гайдукевич Новая генерация украинцев и государственное двуязычие в Украине.....	82
В. Ф. Баранівський Українознавство як чинник розвитку політичної культури	19	О. М. Міхатуліна Порівняльне правознавство як засіб зближення трудового законодавства України із законодавством Європейського Співтовариства	92
Микола Дорошко Проблема соборності українських земель: історична ретроспектива і сучасний стан	23	Б. В. Бернадський “Українське питання” у роки Першої Світової війни (крізь призму політичної поліції)	96
А. П. Самодрин Від регіональної політики до регіонального самоврядування: кременчуцький регіон	32	Нгуен Куинь Май Энергетические региональные структуры безопасности Евразии.....	111
П. В. Пиріг До питання про становище українського козацтва в другій половині XVII ст.	43	І. М. Прядко Стан кустарно-ремісничої промисловості в Україні в період НЕПУ (у 20-х роках XX ст.).....	118
Л. Литвин Пошук національної самоідентичності українців (на прикладі віршів т. зв. поемічного комплексу 80–90-х років XVI ст.)	47	О. В. Безручко Українізація та інтернаціоналізація кіноосвіти у 20–30-х роках XX ст.	124
В. П. Руденко, І. Л. Винар Прадавні клейноди — сучасні символи Білої Церкви.....	53	Артем Панакін Ставлення української влади до польських військових формувань в Україні у 1917–1918 рр.....	133
К. М. Соколовська Формування української еліти засобами українознавчих дисциплін	60	Н. А. Дорошенко Історія виникнення спільних підприємств як фактора економічного зростання країни	138
В. В. Утвенко Виховання національної свідомості та гідності українців на засадах історичного досвіду	64	В. А. Гудов Сприйняття аварії на ЧАЕС світовою спільнотою та майбутнє атомної енергетики	142
І. О. Проценко Трансформація української освітньої ментальності	67		
Є. С. Костюк Діяльність Українського Червоного Хреста у 20–30-х роках XX ст.: соціальний аспект.....	70		

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА У 20–30-Х РОКАХ ХХ СТ.: СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Актуальні проблеми українознавства, с. 70–75

Українське суспільство у сучасних умовах потребує якісної, ефективної системи соціального забезпечення населення. Звісно, що основну роль у цьому процесі мають відігравати державні органи, однак вони не можуть ефективно працювати без допомоги громадськості, яка передусім знаходить свій вираз через відповідну діяльність громадських організацій. Однією з найбільших і найвідоміших організацій соціального спрямування є Український Червоний Хрест. Щоб ця громадська організація могла виробити найбільш корисні й ефективні соціальні програми та успішно реалізувати їх, варто враховувати історичний досвід діяльності Українського Червоного Хреста (УЧХ). Однією з найважливіших складових цього досвіду є функціонування згаданого громадського об'єднання упродовж міжвоєнної доби — у 20–30-х роках ХХ ст.

Вивчення цього історичного досвіду (як позитивного, так і негативного), у тому числі і його соціальної складової, дасть змогу виробити найоптимальніший соціальний вектор діяльності Червоного Хреста сучасної України. Це є особливо

важливим, зважаючи на те, що керівництво України декларує необхідність усебічного залучення громадськості до вирішення численних соціальних проблем нашої молодії держави.

Характеризуючи історію дослідження соціальної діяльності Українського Червоного Хреста упродовж міжвоєнної доби, варто відзначити, що радянські науковці висвітлювали це питання суто побіжно, до того ж доволі необ'єктивно: подавалися відомості лише про успіхи цього громадського об'єднання у соціальній сфері, повсякчас наголошувалося на позитивній ролі керівництва компартійних органів відповідною діяльністю УЧХ, замовчувалися негативні наслідки постійного контролю влади над діяльністю Українського Червоного Хреста [4, 8, 20].

Сучасна українська історіографія, у якій висвітлювалися окремі аспекти соціальної діяльності Українського Червоного Хреста, представлена працями М. А. Журби [2, 3] та С. М. Свистовича [15]. Утім ці дослідники розглядали соціальну діяльність УЧХ лише в контексті інших проблем. Отже, соціальний аспект його діяльності упродовж

міжвоєнної доби дотепер не був об'єктом окремого наукового дослідження, що зумовлює значну наукову актуальність розробки цієї проблеми.

Український Червоний Хрест відіграв значну роль у реалізації соціальної політики компартійної влади упродовж міжвоєнної доби. Діяльність цього громадського об'єднання (користуючись тогочасною термінологією — “добровільного товариства”) мала на меті не лише медико-санітарну підготовку населення, а й розв'язання цілої низки соціальних завдань.

У статуті Українського Червоного Хреста визначено наступні його соціальні завдання: медична та санітарна допомога калікам, психічно хворим військовим, іншим жертвам війни, їхнім сім'ям, а також — допомога цивільному населенню, що страждало від епідемій, голоду, землетрусів, інших стихійних лих тощо [17, 6; 18, 3].

Соціальна діяльність УЧХ охоплювала передусім селян і робітників. Так, у 1928–1929 рр. силами місцевих організацій Українського Червоного Хреста відкривалися їдальні для робітників, ціни в яких були достатньо низькі. Місцеві функціонери УЧХ наголошували на тому, що такі їдальні мали не прибутковий, а соціальний характер [21, 8]. За згаданий період це добровільне товариство організувало 35 подібних громадських їдалень [7, 22].

Упродовж 1921–1922 рр., коли в Україні лютував голод, Український Червоний Хрест активно включився у справу допомоги голодуючим, підпорядкувавши цьому практично

всі свої зусилля [14, 20]. Особливо активною діяльністю УЧХ була в 1922 р. [4, 15].

Участь цієї громадської організації у боротьбі з голодом була цілком природною, оскільки УЧХ був функціонально пов'язаним із продовольчо-санітарним забезпеченням населення, яке потерпіло від стихійного лиха. Під егідою Українського Червоного Хреста організовано більш як 600 закладів, що надавали допомогу голодуючим, передусім — харчових пунктів [9, 15]. Осередки добровільного товариства організовували благодійні їдальні для голодуючих, а також медичні пункти, в яких надавалася допомога тим особам, здоров'я яких було значно підірвано внаслідок тривалого голодування. Силами УЧХ у 1921–1922 рр. утворювалися медичні установи для боротьби з епідеміями, які значною мірою були спричинені голодом [3, 55–58].

Особливу увагу Український Червоний Хрест зосереджував на допомозі голодуючим дітям [6, 20]. Його силами було організовано понад 3 тис. харчувальних пунктів для дітей, які потерпали від голоду. На цю шляхетну справу УЧХ витратив 250 тис. крб власних коштів. У 1922 р. Український Червоний Хрест почав організовувати сільськогосподарські дитячі колонії [9, 19]. Юні мешканці цих установ забезпечувалися продовольством, одягом і взуттям [2, 263].

Значну увагу Український Червоний Хрест приділяв боротьбі із соціальними хворобами — безробіттям, дитячою безпритульністю, пияцтвом тощо [26, 3]. Відповідно до вка-

зівок компартійної влади, боротьба із соціальними хворобами була провідним напрямом діяльності УЧХ [8, 7].

У 20-х роках в українських містах гостро стояла проблема безробіття, тому для її вирішення влада мобілізувала значні ресурси, в тому числі й кошти та людські ресурси Українського Червоного Хреста [19, 5]. Червоний Хрест на теренах радянської України у 20-х роках брав участь в організації притулків та їдалень для безробітних, чим доповнював відповідну діяльність профспілок [4, 22].

У 1922–1923 рр. Народний комісаріат праці УСРР поставив перед Українським Червоним Хрестом завдання вжити заходів щодо налагодження харчування безробітних. Ці заходи мали проводитися у рамках загальної харчової допомоги голодуючим. Харчування безробітних повинно було відрізнятися від звичайної харчової допомоги голодуючим тим, що страви готувалися більш ситними, а порція хліба була удвічі більшою за звичайну. Одеська організація УЧХ у цей час взяла на себе більш як 1/10 витрат, які здійснювалися Народним комісаріатом праці, профспілками та громадськими об'єднаннями на організацію їдалень для безробітних. Із 86 їдалень для постраждалих від голоду, що їх було організовано на Одещині у 1922–1923 рр. за участі Українського Червоного Хреста, 7 їдалень призначалися для обслуговування безробітних. У цих їдальнях постійно харчувалися близько 4200 осіб [10, 12–13, 15].

Варто відзначити значну роль, яку Український Червоний Хрест

відігравав у справі ліквідації дитячої безпритульності. Діяльність цього громадського об'єднання у згаданій сфері проходила у тісній співпраці з добровільним товариством “Друзі дітей” [23, арк. 27]. Особливо активною була співпраця тих осередків Українського Червоного Хреста та товариства “Друзі дітей”, які діяли на транспорті [25, 6, 20, 22–23]. Надходили навіть пропозиції щодо злиття цих двох добровільних товариств, які, утім, навряд чи можна вважати конструктивними, зважаючи на те, що допомога дітям становила усе ж таки не найважливішу ланку діяльності УЧХ [24, арк. 37].

Осередки Українського Червоного Хреста створювали нічліжки — харчові пункти для безпритульних дітей, дитячі будинки. Часто подібна діяльність УЧХ проходила у формі таких кампаній, як “тижні допомоги дітям” [12, 9, 34, 40]. Також добровільне товариство проводило “місячники допомоги безпритульним”, які мали місце у 1928–1929 рр. Метою проведення подібних кампаній був збір коштів для “фонду боротьби з безпритульністю”. Проте кошти, що збиралися під час проведення таких кампаній, були невеликими. Приміром, після осінньої кампанії 1928 р. на потреби безпритульних дітей було зібрано лише 430 крб [11, 20].

Протягом 1927–1928 рр. діяльність Українського Червоного Хреста з допомоги безробітним і безпритульним помітно звузилася порівняно з відповідною діяльністю у середині 20-х років. Це громадське об'єднання поступово відходило від активної участі у ліквідації згада-

них соціальних хвороб, передаючи її у відання відповідних державних установ. Це можна пояснити насамперед тим, що держава у цей час мала значно більше коштів на допомогу як безробітним, так і безпритульним. У цей час безробітним більш активно допомагають і профспілки. Проте поступово зменшуються згадані соціальні хвороби. Державним установам УЧХ передав 2 нічліжки — харчові пункти, 6 дитячих будинків та інтернатів, 1 дитячу їдальню та 3 їдальні для безробітних, 9 тимчасових гуртожитків для безробітних та ін. [6, 20–21].

Допомагав УЧХ не лише безпритульним дітям, а й дітям взагалі. Добровільне товариство організовувало для дітей курорти та санаторії [9, 19], забезпечувало їх гарячими сніданками [4, 22]. Допомога надавалася передусім дітям робітників у місті та дітям незаможних селян на селі, тобто мала яскраво виражене класове спрямування [16, 38]. Допомога Українського Червоного Хреста дітям була настільки активною, що надходили навіть пропозиції включити до складу цього громадського об'єднання Центральну комісію допомоги дітям — державну установу, яка займалася поліпшенням життя дітей [23, арк. 29].

Український Червоний Хрест надавав допомогу і населенню, постраждалому від стихійних лих. Основну роботу у цій сфері мали здійснювати санітарні пости [13, 6]. У 1926 р. УЧХ надавав допомогу постраждалим від землетрусу в Криму [6, 18].

1926 року Український Червоний Хрест активно допомагав населенню

Вірменії, яке постраждало від землетрусу. Активістами цього громадського об'єднання було зібрано для постраждалих доволі значні кошти, а також сотні комплектів дитячого одягу. Коли в 1931 р. у Вірменії стався ще один землетрус, то УЧХ виділив на допомогу постраждалим близько 100 тис. крб. У тому самому році Український Червоний Хрест надав допомогу населенню Західної Грузії, яке постраждало від сходження снігових лавин. Активісти УЧХ організовували харчові пункти для тих осіб, які залишилися без засобів до існування, проводили ремонтні роботи в постраждалих від лавин селищах [3, 65].

Варто відзначити також діяльність Українського Червоного Хреста, спрямовану на боротьбу з алкоголізмом, який був поширеним явищем на теренах радянської України в міжвоєнну добу, особливо — у робітничому середовищі. Діяльність виражалася насамперед у проведенні на підприємствах лекцій для робітників, на яких розповідалося про шкідливість надмірного вживання алкоголю. Подібні лекції проводилися досить часто на багатьох підприємствах. Зусиллями Українського Червоного Хреста організовувалися наркологічні диспансери [22, арк. 11]. Лише у 1929 р. УЧХ з власної ініціативи та за свої кошти відкрив 3 таких установи [25, 20].

Щоправда, Український Червоний Хрест також створював заклади, де велася торгівля спиртними напоями, здебільшого — пивниці [1, 2]. Багато хто з функціонерів УЧХ виступав проти ведення цим товариством торгівлі алкогольними напо-

ями, слушно зауважуючи, що це йде врозріз із головними принципами діяльності цього об'єднання, насамперед із декларованою ним боротьбою з пияцтвом [5, 12]. Наприкінці 20-х років і компартійні функціонери звернули увагу на утримання УЧХ подібних закладів і наполягали на їх негайній ліквідації, мотивуючи це тим, що подібні заклади “підривають авторитет Червоного Хреста” [1, 2]. Натомість рекомендувалося широко відкривати різноманітні чайні, в яких алкогольні напої не продавалися [22, арк. 11].

Слід звернути увагу і на діяльність Українського Червоного Хреста, що спрямовувалася на боротьбу з туберкульозом і венеричними захворюваннями [8, 9]. Ці небезпечні захворювання, як і алкоголізм, можна віднести частково не лише до медичних, а й до соціальних хвороб. З початку 20-х років УЧХ активно включився у здійснення заходів із профілактики згаданих соціальних хвороб [10, 25].

Санаторії та диспансери для хворих на туберкульоз Український Червоний Хрест почав організовувати ще у 1920–1921 рр. За цей період було організовано 28 санаторіїв для хворих на цю страшну недугу. Загальна кількість лікарняних ліжок у санаторіях становила 4200. У 1922 р. силами Українського Червоного Хреста було відкрито 12 туберкульозних диспансерів. Щоправда, вони були невеликими: кожен із них міг одночасно вміщати лише до 50 осіб [9, 13–15].

У 1927–1928 рр. УЧХ утримував 11 протитуберкульозних санаторіїв і установ санаторного типу. За цей

час згадані установи прийняли 1855 хворих, з-поміж яких переважали робітники. Завдяки зусиллям місцевих організацій Українського Червоного Хреста було відкрито також 26 туберкульозних диспансерів і пунктів [22, арк. 22]. Керівництво добровільного товариства декларувало, що “кожен член Червоного Хреста повинен активно боротися з туберкульозом”. УЧХ також відкрив 4 венеричних диспансери [26, 12–13]. Товариство не лише відкривало подібні установи, а й надалі за власний кошт утримувало їх або частково фінансувало їх функціонування [25, 20].

Можна дійти висновку, що діяльність Українського Червоного Хреста упродовж міжвоєнної доби у соціальній сфері була значною складовою діяльності цього громадського об'єднання. Соціальну діяльність УЧХ можна розділити на два провідних напрями: боротьба з соціальними хворобами (дитячою безпритульністю, безробіттям, пияцтвом тощо) та допомога населенню, яке постраждало від голоду і стихійних лих. Особливо активною соціальною діяльністю Українського Червоного Хреста була у 20-х роках ХХ ст. Пізніше, у 30-х роках, добровільне товариство значною мірою втрачає свої соціально-реабілітаційні функції, набуваючи ознак суто мілітарного громадського об'єднання. Соціальні питання у цей час відходять для УЧХ на другий план. Це можна пояснити остаточним утвердженням в радянській Україні тоталітарного ладу, який характеризувався, зокрема, цілковитою етатизацією усіх сфер суспільного життя. Мілітаризація Українського Червоного Хре-

ста також була зумовлена загальною мілітаризацією радянської держави у 30-х роках XX ст.

Література

1. *Директиви* партії ми виконаємо // Червоний Хрест. — 1929. — № 5.
2. *Журба М. А.* Етнонаціональні та міжнародні аспекти діяльності громадських об'єднань українського села (20–30 рр. XX ст.). — К.: Наук. світ, 2002.
3. *Журба М. А.* Міжнародні зв'язки Українського Червоного Хреста. — К.: МП Леся, 2007.
4. *Захаренко К.* Про Червоний Хрест. — Х., 1931.
5. *Захаренко К.* Ми за тверезий побут // Червоний Хрест. — 1929. — № 3–4.
6. *Звіт* про діяльність Червоного Хреста УСРР за 1926–27 рік. — Х., 1928.
7. *Звіт* про діяльність Червоного Хреста УСРР за 1928–29 рік. — Х., 1931.
8. *Злотник І. П.* Громадська самодіяльність трудящих у справі охорони здоров'я. — Х., 1931.
9. *Короткий* огляд історії та діяльності У.Ч.Х. — Х.: Вид. Гол. Управи Українхреста, 1925.
10. *На боротьбу* з народними бедствиями: Сб., посвященный деятельности об-ва Укр. Красного креста на Одещине в 1922–1923 году. — Б. м, 1923.
11. *На транспорті.* Робота Червоного Хреста на Донецьких залізницях // Червоний Хрест. — 1929. — № 7–8.
12. *Огляд* історії та діяльності Українського Червоного Хреста. — Х., 1925.
13. *Попов Г. М.* На допомогу санпосту. — К., 1939.
14. *Сборник* материалов по истории, работе и задачам Красного Креста. — М., 1939.
15. *Свистович С. М.* Громадський вимір соціалістичного експерименту в Україні (20–30-ті рр. XX ст.). — К.: Варта, 2007.
16. *Справочник* червонохресного робітника. — Х., 1925.
17. *Українхрест.* Статті та матер'яли: Збірник. — Ч. 1. — Х., 1925.
18. *Устав* Украинского Общества Красного Креста. — Харьков, 1922.
19. *УЧХ — ДД* у перевиборах до рад // Червоний Хрест. — 1929. — № 6.
20. *Финклер Ю. М.* История Красного Креста и Красного Полумесяца СССР. — М., 1947.
21. *Фомін Я.* Корисна робота // Червоний Хрест. — 1929. — № 6.
22. *Центральний* державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). — Ф. 342. — Оп. 3. — Спр. 74.
23. *Центральний* державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). — Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 1858.
24. *ЦДАГО* України. — Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 2025.
25. *Червоний Хрест* та Друзі Дітей на транспорті України. На 1.10.1929 р. — Х., 1929.
26. *Червоний Хрест* У.С.Р.Р. за 1927–28 роки. Звіт про діяльність. — Х., 1929.